

IZVJEŠTAJ UGARSKOGA NAMJESNIČKOG VIJEĆA BEČKOM DVORU
O PROTOKOLU SUBDELEGIRANE ESKORPORACIJSKE KOMISIJE IZ 1784.
O URBARIJALNIM DUGOVIMA I INVESTITURAMA S NEKIH
ESKORPORIRANIH PREKOKUPSKIH I PREKOSAVSKIH POSJEDA

Ivan Jurišić

Reskriptom cara Josipa II. od 27. veljače 1784. zatraženo je od Ugarskoga kraljevskog namjesničkog vijeća da oformi posebnu ekskorporacijsku potkomisiju (subdelegirte Commission), koja se trebala pobrinuti da svi urbarijalni dugovi, kao i investiture¹ naseljenika (colonical Investituren) na posjedima preko Kupe i Save, 1784. ekskorporiranim od provincijalnog područja u krajiško područje, budu valjano utjerani i obračunani. U potkomisiju su ušli tadašnji podžupan Zagrebačke županije Donat Lukavski (Lukavszky),² kraljevski odvjetnik Seljei (Sellyei) te predstavnik Banske generalkomande. Potkomisija je protokol o svom radu (u 7 dijelova) poslala Namjesničkom vijeću 24. listopada 1784. Vijeće nije imalo nikakvih primjedbi na njegov tekstualni dio, ali je pronašlo nekoliko računskih pogrešaka, zbog kojih je 13. lipnja 1785. vraćen podžupanu da ih ispravi i sačini sažetak protokola. Ispravljene protokole sa dva sumarna izvotka iz njih podžupan je ponovno dostavio Vijeću 30. listopada 1785. Ovo ga je napokon poslalo Dvoru i vladaru (Josipu II) 10. travnja 1787. uz opširan izvještaj (25 stranica), u kojem su iznesena i mišljenja samog Vijeća o pojedinim zaključcima komisije. Izvještaj, koji je predmet ovog rada, pisan je na njemačkom jeziku, goticom i nepaginiran je. Pohranjen je u Arhivu Hrvatske, u fondu Kraljevske i druge komisije, među ostalim spisima o ekskorporaciji i reekskorporaciji prekokupskih dobara Zagrebačke biskupije (Excorp. bonorum transcolapianum Episc. et Prioratus), svežanj XLIX, 1, 1787, 18.

Kako je već spomenuto, komisija se bavila urbarijalnim dugovima i investiturama. Glede prvoga, u izvještaju su navedena, prema protokolu, tri zaključka komisije.

U prvom se kaže da potraživanja Steničnjaka, vlastelinstva grofa Ivana Draškovića,³ prema njegovim podložnicima, u iznosu od 1184 forinte, koja se navode još u naprijed spomenutom reskriptu od 27. veljače 1784, a bila su predmet rasprave i na sjednicama ove komisije, treba potpuno podmiriti.

¹ Urbarijalna podavanja su takva podavanja koja su prema urbaru (sistemiziranom popisu dobara i podavanja) podložnici bili dužni davati vlastelinu sa zemljišnog posjeda. Investitura je naziv za postupak formalnog postavljanja (uvođenja u posjed), pri prijenosu vlasništva (osobito zemlje), odnosno pri uvođenju nosioca lena u posjed lena.

² Donat Lukavszky (1747 – 1832) bio je podžupan 1783. a zatim prisjednik (assessor) distriktualnog (okružnog) stola, niže instance županijskog sudbenog stola.

³ Grof Ivan Drašković otac je hrvatskog preporoditelja Janka Draškovića. Steničnjak je danas Sjeničak. Janko je u vrijeme nastanka ovog protokola (1784) imao 14 godina. Vlastelinstvo Rečice, koje se također spominje u daljnjem tekstu, 25 godina kasnije spominje se kao vlasništvo Janka Draškovića.

U drugom se navodi da je komisija, prema dokazima iznesenim u protokolu, likvidnim (dospjelim za naplatu) priznala i urbarijalne dugove vlastelinstva Topusko, Hrastovica, Sisak i Topolovac.

U trećem stoji da za vlastelinstva Letovanić i Gore takva odluka, u pogledu urbarijalnih dugova, nije donesena.

Ugarsko namjesničko vijeće pak, smatralo je, glede toga, da, budući da se obračunavaju vlastelinska potraživanja od podložnika koji su već u procesu ekskorporacije, a vladar je (u reskriptu od 27. veljače 1784) ionako jasno i nedvosmisleno izjavio da potraživanja s dobara koja se ekskorporiraju moraju biti izmirena prije njihova označavanja za ekskorporaciju, bilo bi nerealno očekivati, ukoliko je Banska krajina u međuvremenu već zaposjela neke dijelove spomenutih vlastelinstava, koja se nalaze preko Kupe i Save, da će se osjećati obaveznim asistirati pri skupljanju protokolarno iskazanih urbarijalnih dugova svim strankama s provincijalne strane, koje su se u vezi s time prijavile kod krajiških vlasti. Stoga će strankama preko Zagrebačke županije biti samo izručeni njihovi komisijski uređeni obračuni potraživanja, bez ikakvih garancija da će ta potraživanja u ovom slučaju i realizirati.

Glede zahtjeva s jedne strane već ekskorporiranih prekokuških i prekosavskih podložnika, a s druge ovostranih podložnika, zbog izostavljanja, odnosno neuzimanja u obzir njihovih investitura (od strane komisije iz 1782) u ekskorporiranim, a prije provincijalnim oranicama, livadama, šumama, vinogradima i raznim drugim realitetima (nekretninama) te raznim zgradama, koje su oni tamo ostavili, zaključeno je da su opravdani i da im gubitak tih njihovih prijašnjih legitimnih posjeda treba biti nadoknađen. Ovu odluku komisija potkrepljuje vladarevom izjavom u reskriptu od 27. veljače 1784. da nakon buduće podjele posjedovnog stanja između krajiške i provincijalne jurisdikcije, rijekama Kupom i Savom, posjednici ne smiju izgubiti svoja zakonska (legitimna, rechtmässigen) ulaganja (Investitionen) u podložnička zemljišta na jednoj ili drugoj strani, prenesena na sebe prije ekskorporacije. Realizacija ovog načela ovisit će o mjerilu (Mastab) koje će vladar odrediti, da bi se provincijalnim te djelomično naseljenicima na krajiškom području (u izvještaju stoji "ovostranim i djelomično onostranim naseljenicima"), odvojenim od njihovih investitura utvrđenom linijom podjele, to nadoknadio.

U nastavku izvještaja Namjesničko vijeće smatra da, budući da želi vladaru podnijeti iscrpno mišljenje o ovim investiturama, treba izložiti i metodu i načela kojima se komisija u svom radu služila te razmotriti sve protokolarne predmete uvrštene u rubriku investiture.

Iz protokola pod brojem 1 komisija je razmatrala, ponukana na to uvodom reskripta od 27. veljače 1784, zahtjeve podložnika za investiturama, na već ekskorporiranom vlastelinstvu grofa Ivana Draškovića, Steničnjaku. Na osnovi vlastitog obračuna i preispitivanja podnesenih dokumenata, ustanovila je da ukupan iznos investitura ne odgovara svoti od 1345 f. koja je navedena u zahtjevu tamošnjih podložnika, već je nešto manji (1189 f. 30 kr).

U istom protokolu nalazili su se i zahtjevi podložnika s vlastelinstva Rečica (pripadalo je isto grofu Ivanu Draškoviću). Oni u svojoj tužbi navode da su u prekokuškim, tada već militariziranim predjelima imali pravo, za tamo uloženi novac, koristiti se livadama i oranicama, koje su zbog ekskorporacije morali napustiti. Da bi im se mogli nadoknaditi investituralni iznosi (investitural Beträge), mole njihove cesionalne isprave (Cessional Briefen)⁴.

Da bi komisija mogla temeljito utvrditi, koji u nizu njihovih zahtjeva, uz dokaz rodbinske veze s prvim nasljednikom, kao i da taj stvarni, a nepriznati posjed, imaju na osnovi cesionalnog prava (Cessionalrechtes), treba smatrati valjanim, a koji neosnovanim, komisija je pažljivo prošla sve pojedinačne stavke zahtjeva i prema naprijed spomenutim mjerilima ih obradila. Došla je do

⁴ Cesija je ustupanje vlastitih tražbina (npr. za zemlju) drugim osobama, čime onaj kome je tražbina ustupljena (cesionar) stupa u sva prava i obveze prijašnjeg vjerovnika.

zaključka da cjelokupne investituralne pretenzije podložnika iz Rečice, iako su početno bile navedene u iznosu od 4190 f. $29\frac{1}{4}$ kr. mogu biti uzete za likvidne i valjane tek u svoti od 3720 f. $15\frac{3}{4}$ kr.

Investituralni zahtjev za zemlju plemićke obitelji Špišić koja leži preko Kupe, komisija nije razmatrala, budući da je ovaj predmet u međuvremenu već riješen pravnim putem.

Grof Ivan Drašković predao je, glede naprijed navedenih investitura neke napomene, kojima je nastojao dokazati da nije obavezan dati naknadu za njih.

Priložena je procjena svih zgrada koje su posjedovali ovostrani provincijalni stanovnici u dijelovima steničnjačkog vlastelinstva s one strane Kupe, tada već predanim krajini, koja prema popisu iznosi 4207 f.

Ovo su svi predmeti koje je poddelegirana komisija razmatrala u vezi s investiturama podložnika s vlastelinstava Steničnjak i Rečica.

Investiture s ostalih ekskorporiranih dobara, o kojima je raspravljala, komisija je podijelila na starije (ranije), ako početak takvog posjeda "nadilazi ljudsko sjećanje (die menschliche Erinnerung übersteigt)", i novije, kod kojih se posjednik ili akvizitor (onaj koji je posjed stekao) još može dokazati.

Kod starijih investituralnih posjeda (oranice, livade, šume i vinogradi), ukoliko akvizicijom (stečevinom) prisvojeni nisu mogli biti obračunani, komisija je (na licu mjesta) utvrdila kvantitetu posjeda, unijela ga u protokol i za određivanje investituralnog iznosa izradila vlastiti, relativan ključ, pridodan na kraju svakog protokola: od jednog jutra oranice, s kojeg je prihod dva svećenička mjerova ili vagana (60 do 80 kilograma), 6 forinti, od jutra livade 7 f., od jutra šume ili zasjeka 3 f., od motike vinograda 3 f.

Kod novijih investituralnih posjeda uziman je u obzir onaj investituralni iznos koji je posjednik zahtijevao i naznačio ga u svojoj izjavi, pod uvjetom da su pretendenti bili dužni njihove nerazjašnjene investiture (unaufgeklärte Investituren) potkrijepiti prisegom. Kod nejasnih predmeta (npr. ako je posjednik umro), u nedostatku ostalih podataka potrebnih za obračun, komisija je, prema naprijed navedenom ključu, dala vlastiti prijedlog načina rješavanja takvih slučajeva. Ako je investicija jasno navedena u kolacionalnoj ispravi (Collational Brief)⁵ ili onoj o pozajmljivanju (Verleihungs Brief), bila je uključena u rubriku investitura isto kao likvidna.

Što se tiče zgrada koje treba promatrati kao investituru, komisija je smatrala da će joj ih najsavjesnije procijeniti suci i porotnici dotičnih mjesta, koji najbolje poznaju stanje tih zgrada, te koji mogu dati najpouzdanije mišljenje o građevinskom materijalu i samom načinu gradnje. Nakon toga će novčani iznos dobiven prema takvom normativu biti unesen u posljednju rubriku likvidacijskog protokola.

Budući da i prekokupski stanovnici posjeduju u ovokupskim predjelima takve realitete (nekretnine) kao što su oni gore spomenuti, komisija je smatrala da prihvaćeno mjerilo i način njegove primjene za utvrđivanje investitura ovokupskih stanovnika na zemljištima s one strane diobene linije treba vrijediti i za prekokupske stanovnike, ali taj obračun treba obaviti odvojeno.

Komisija je nadalje postavila načelo da pretendenti i s jedne i s druge strane Kupe trebaju jasno dokazati blisko srodstvo s prvim imenovanim nasljednikom, kao i na osnovi toga proizašla prava i njihovu primjenu, uz dokaz o stvarnom ulasku u posjed (investituri).

Ako je dio takvih nekretnina posjednik morao založiti ili drugačije otuđiti, i njega treba prijaviti u stanju i količini u kojoj se trenutno nalazi, da bi pravilno mogao biti određen omjer odgovarajućih podavanja s njega.

⁵ Kolacio je postupak pri kojem se nasljednicima uračunava u njihov dio ostavštine ono što su iz ostaviteljeve imovine primili još za njegova života.

U nastavku ovog izvještaja vladaru, Ugarsko namjesničko vijeće iznijelo je svoje mišljenje o navedenim investiturama. Dijeli ih na dvije skupine:

a) U zemljišta koja su naseljenici (Colonialbesitzer) stekli, u starije i novije vrijeme, djelomično kupovinom, djelomično uz stanovita posebna podavanja (praestationen) za ustupljena (cedirenden) vlastelinstva, a djelomično i kao zemljišta nepoznatog vlasnika.

b) U ograđene zgrade, koje su, prema sumarnom ekstraktu, prilično brojne i skupe.

Glede druge skupine Vijeće podsjeća vladara da, budući da je pri svojoj ostaloj ekskorporaciji velikih imanja bilo uzeto za pravilo da se pri procjeni visine naknade zgrade ne uzimaju u obzir, to i u slučaju podložničkih zgrada od te uredbe ne bi trebalo odstupiti, jer bi inače, potaknuti ovim primjerom, i zahtjevi ostalih, već namirenih stranaka, koje su se nalazile u sličnoj situaciji, razložno mogli biti ponovno pokrenuti. Prema mišljenju Vijeća, trebalo bi u ovom slučaju vlasnicima dopustiti da svoje zgrade ili premjeste u Provincijal, ili ako im to može donijeti veću korist, ostave na njihovom prijašnjem mjestu, na osnovi privatnog ugovora s Krajinom, dakle bez utjecaja javne jurisdikcije.

U vezi s prvom vrstom investitura, koje su u komisijskim protokolima podijeljene na starije i novije, pri čemu su starije ekskorporacijskoj komisiji prispjele na raspravu putem zaključka o procjeni (Schätzungsschlüssel), a novije, ukoliko u ispravama o iznajmljivanju ili cesionalnim ispravama nisu jasno formulirane (njihov tjedni iznos nije objašnjen), putem zakletvene potvrde pretendenta, mišljenje je Ugarskog namjesničkog vijeća da je ovdje, prema naputku u rezoluciji od 27. veljače 1784. strogo gledano (stricto sensu), riječ samo o pravim investiturama, pod čije kategorije spomenute posjede ne treba uvrstiti. Stoga se savjetuje da se i naknada dodijeli samo za one investiture za koje vlasnici mogu dokazati ispravama ili drugim sudski prihvatljivim dokazima da jesu striktno investiture. Na taj način cjelokupna svota naknade iznositi će, prema protokolima, samo 17479 f. 50¼ kr. Stoga se nada, na osnovi spomenutih načela, odustalo od pologa vrijednosti tih zemljišta, procijenjenih na 34871 f. 12¾ kr. budući da nema načina da se dokaže kod nekih investitura da otuda potječu, te su uvrštene potom u skupinu ostalih podložničkih zemljišta, za koja, u tom smislu, neće biti doneseno nikakvo rješenje. Vijeće moli vladara da odredi, kojim novcem i od strane koje institucije isplatiti naknadu za striktno investiture.

Uz protokol pod brojem 2 komisija iznosi mišljenje da za potpuno rješenje zahtjeva ovokupskih i prekukupskih naseljenika, o kojima je riječ, postoje tri načina:

1. Da podložničke zemlje, koje su im pripale kupnjom (titulo emptionis), a podvrgnute su urednim investiturama, uzajamno izmijenjaju, ukoliko to dopušta jednakost posjeda s obje strane.

2. Da se vlasnici, tj. posjednici investitura s obje strane, ostave u nesmetanom uživanju njihovih nekretnina (realiteta), uz stanovita godišnja podavanja.

3. Legitimnim podnosiocima zahtjeva (pretendentima) dati na slobodan izbor hoće li samo svoje obračunane zgrade (s obje strane) dati premjestiti na područje svoje bivše jurisdikcije, ili će promijeniti i svoja prebivališta.

Kod prvog prijedloga sve ovisi o kakvoći i kategoriji nekretnina koje treba uzajamno izmijenjati, zbog čega bi, pri pokušaju realizacije ovoga, moglo doći do nesuglasica.

Drugi prijedlog činio se komisiji vrlo značajan glede različitosti jurisdikcija kojima su, ekskorporacijom podijeljena zemljišta s jedne i druge strane Kupe i Save pripadala, kao i s obzirom na mnoge eventualne nesporazume (inconvenienzen), do kojih bi moglo doći upravo zbog tako izmiješanih posjeda i podavanja. Uz to, vladar je u rezoluciji od 17. srpnja 1786 (o inkorporaciji i ekskorporaciji) dopustio da se u svrhu izbjegavanja izmiješanih posjeda i mogućih nesuglasica, obostrani, tj. provincijalni podložnici u slučaju poplave, mogu koristiti nekim ekskorporiranim krajiškim pašnjacima, uz plaćanje pristojne takse. Ovo je ponovno potvrđeno rezolucijom od 22. ožujka 1787.

Glede 3. prijedloga, u kojem se govori o seljenju zgrada i promjeni prebivališta podložnika, navodi se da je i Namjesničkog vijeće isto već naprijed predlagalo, budući da zgrade ne pripadaju

kategoriji investitura koje bi trebale biti nadoknađene. S obzirom na komisijski spomenuto preseljavanje provincijalnih podložnika na njihova prijašnja, tada već ekskorporirana zemljišta, skreće se pažnja vladaru da, iako je na njegovu zapovijed od 27. veljače 1784. upravo ova subdelegirana komisija svim dotičnim stanovnicima na licu mjesta oglasila njihov slobodan izbor u vezi s time, javio se potom samo jedan, i to kaptolski podložnik, Ivan Kuprec iz sela Drenčina, da se želi preseliti na svoj militarizirani posjed, kako se to može razabrati iz protokola zagrebačke ekskorporacijske komisije, od 7. travnja 1784. točka 14. Na osnovi ovoga komisija zaključuje da, kad bi se tokom vremena, među provincijalnim stanovnicima i našli poneki koji bi bili spremni preseliti se na svoje ekskorporirane nekretnine, ipak bi prevladali oni koji na to ne bi pristali jer žele ostati na provincijalnoj strani i budući da im je naknada za njihove legitimne investiture kojih su se odrekli, ipak draža.

Nakon što su razmotrene sve okolnosti vezane za investiture, Ugarsko namjesničko vijeće priložilo je na kraju svoje zaključno mišljenje. U njemu se kaže da je za rješavanje toga preostao samo jedan put, a taj je da posjednike koji bi se odrekli, ili se već jesu, takvih podložničkih investitura, s ove ili one strane granične linije, prema položaju i stanju odstupljenih posjeda, namire sudske vlasti onih koji su uvedeni u posjed (tj. uživalaca), pri čemu bi naknade za investiture sa zemljišta s one strane Kupe i Save, koja su već u posjedu Krajine, uz ostale troškove (izdatke) vezane za ekskorporaciju, isplatila Komora, a s ove (provincijalne) strane granične linije, državna blagajna (ab aerario), da podložničke investiture ne bi potom eventualno prisvojili posjednici tih dotičnih vlastelinstava kao da se protežu na njih i na osnovi toga, zatražili novčanu nadoknadu za sebe. Vijeće smatra da, ako ovaj prijedlog bude usvojen, treba za izvršenje toga odaslati jednu subdelegiranu provincijalno-krajišku komisiju, koja bi utvrdila da li su se već negdje stekli uvjeti za ostvarenje gore navedenih mogućnosti, uz poduzimanje potrebnih mjera.

Ovime završava popratni tekst navedenih 7 dijelova protokola subdelegirane ekskorporacijske komisije od 24. listopada 1784. koji je kao izvještaj, a ujedno i kao prijedlog za rješenje investiturnih zahtjeva ekskorporiranih podložnika zagrebačke biskupije, Ugarsko namjesničko vijeće poslalo vladaru 10. travnja 1787. Moli se vladarev što skoriji odgovor.

Na kraju se još navodi da, budući da članu navedene subdelegirane komisije, D. Lukavskom nisu bile isplaćene dnevnice za 46 dana sjednica komisije, kao i putni troškovi, a pisaru (kopisti) nije plaćeno prepisivanje spomenutih protokola (u opsegu od 297 listova), njima što prije treba doznačiti stanovitu svotu novca kao nagradu (prvome 150 f., a drugome 74 f. 45 kr).

Zusammenfassung

BERICHT DES UNGARISCHEN STATTHALTERRATES AN DEN HOF
VON WIEN ÜBER DAS PROTOKOLL DER SUBDELEGIERTEN
EXKORPORATIONSKOMMISSION AUS DEM JAHR 1748
IM ZUSAMMENHANG MIT DEN URBARIALRÜCKSTÄNDEN UND
DER INVESTITUR DER EXKORPORIERTEN BESITZE JENSEITS
DER KUPA UND DER SAVE

Ivan Jurišić

Diese Arbeit beschäftigt sich mit der Enteignung von Provinzbesitzen auf dem Gebiet der Banal Grenze. In diesem Fall handelt es sich um Besitztümer des Zagreber Bistums jenseits der Kupa und der Save. Nachdem im Grenzgesetz aus dem Jahr 1754 prinzipiell Provinzbesitze auf dem Gebiet der Grenze untersagt waren, und nachdem der kroatische Landtag 1777 der Enteignung aller Besitztümer auf dem Territorium der Banal Grenze zugestimmt hatte, wurde 1784 die Exkorporationskommission eingesetzt, die diese Enteignung vorzunehmen hatte, welche wegen des Umfangs verschiedene Unterkommissionen einsetzte.

Eine dieser Subdelegiertenkommissionen, von der hier die Rede ist, hatte dafür zu sorgen, daß die Urbarialrückstände und die Colonial-Investituren auf den Besitzümern des Zagreber Bistums jenseits der Kupa und der Save (z.B. Topusko, Hrastovica, Sisak, Topolovac, Letovanić, Gore) und die einiger Adelliger, z. B. des Grafen Drašković (Steničnjak, Rečica) rechtmäßig eingehoben und verrechnet würden. Die Subdelegiertenkommission sandte den Bericht über ihre Arbeit an den ungarischen Statthalterrat, und zwar noch im selben Jahr (1784), und diese an den Hof in Wien und den Herrscher, und es lag die Meinung über einzelne Schlußfolgerungen der Subdelegiertenkommission bei.

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

GODINA XLVI (1)

1993.

IZDAVAČ: Društvo za hrvatsku povjesnicu

REDAKCIJSKI ODBOR

Mirjana GROSS, Zagreb

Ivan KAMPUŠ, Zagreb

Tomislav RAUKAR, Zagreb

Petar STRČIĆ, Zagreb

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK

Ivan KAMPUŠ

TAJNIK REDAKCIJE

Ivica PRLENDER

LEKTOR

Branko ERDELJAC

Adresa uredništva:

Društvo za hrvatsku povjesnicu

Zagreb, Odsjek za povijest, Filozofski fakultet

Ul. Đure Salaja 3

Narudžbe šaljite na navedenu adresu

Cijena ovog broja iznosi 60 kuna

Izdanje časopisa sufinancira

Ministarstvo znanosti i tehnologije Republike Hrvatske

Slog i prijelom na kompjutoru: DENONA, Pergošićeva 8 – Zagreb

Tisak: KRATIS, Vrapčanska 15 – Zagreb, svibanj 1994.